

Justitieombudsmannen
Hans Ragnemalm**Anmälan från AA mot ledningen för Fredrika Bremerskolan i Haninge rörande brister i den kommunala demokratin med avseende på politiskt partis möjligheter att lämna information till gymnasieelever inför riksdags- och kommunalval**

---

1 ANMÄLAN

I en anmälan, som kom in till JO den 14 september 1988, anförde AA, ordförande i Kristdemokratiska samhällspartiet i Haninge, klagomål mot ledningen för Fredrika Bremerskolan. Klagomålen avsåg det förhållandet, att KdS i Haninge trots upprepade påstötningar från partiets sida inte beretts tillfälle att besöka skolan och informera eleverna där inför de allmänna valen i september 1988. I anmälan påpekades, att skolan bland sina elever hade kanske ett tusental förstagångsväljare, och att skolledningen inbjudit andra politiska partier i Haninge till debatter och information i skolan under den sista veckan före valet. Klaganden hävdade, att särbehandlingen av KdS var att betrakta som ett brott mot dels grundlagens stadganden om rätt till yttrande- och informationsfrihet, dels gymnasieskolans läroplan. Anmälaren anmärkte även, att Haninge ingår i det pågående försöket med s.k. frikommuner, och ställde frågan, ”om detta var grundintentionen, för frikommunernas införande, att åsidosätta demokratiska grundvärden, som informations- och yttrandefrihet”.

2 UTREDNING**2.1 Utredningsåtgärder**

Anmälan remitterades den 6 oktober 1988 till skolstyrelsen i Haninge kommun för yttrande efter hörande av rektor för Fredrika Bremerskolan.

Skolstyrelsen inkom den 12 december 1988 med yttrande, innefattande tjänsteutlåtande av avdelningschefen BB vid skolkontoret samt gemensamt yttrande av rektor CC och studierektor DD vid Fredrika Bremerskolan.

Efter att ha tagit del av skolstyrelsens yttrande inkom klaganden den 30 januari 1989 med påminnelser.

Viss kompletterande upplysning inhämtades den 9 maj 1989 från rektor CC och antecknades i en inom ombudsmannaexpeditionen upprättad PM.

2.2 Utredningens innehåll och resultat

I skolkontorets tjänsteutlåtande, vilket skolstyrelsen antagit som sitt yttrande, anfördes bl.a. följande.

Först och främst vill skolkontoret påpeka att varken skolledningen (vilket framgår av deras skrivelse), förvaltningsledningen eller skolstyrelsen kontaktats av KdS i Haninge vilket påstås i KdS' skrivelse.

Såsom framgår av skolledningens yttrande har dels samtliga i kommunfullmäktige representerade partier fått möjlighet att komma in i skolan och informera eleverna, dels ock samtliga i riksdagen representerade partier komma in i skolan för information och debatt. Därvid har skolledningen uppenbarligen uppfattat att Kristdemokratiska Samlingspartiets representation i riksdagen helt grundats på valsamverkan med Centerpartiet och att KdS ej varit representerat i riksdagen som ett enskilt parti.

Vidare kan kraven på yttrande och informationsfrihet tillgodoses genom att läraren i undervisningen är skyldig att komplettera med information om ex v de partier som av olika skäl ej haft möjlighet att få ut information till eleverna.

Skolkontoret kan inte finna annat än att skolledningen vid Fredrika Bremerskolan följt Skolöverstyrelsens "Allmänna råd rörande politiska partiers medverkan i skolan", SÖ:FS 1981:182.

I rektor CC:s och studierektor DD:s gemensamma yttrande redovisades uppläggnings av Fredrika Bremerskolans information till eleverna i politiska frågor samt skolans samarbete med politiker och med de i kommunfullmäktige representerade partierna. Bilagda handlingar utvisade, att skolledningen genom skrivelse till de i kommunfullmäktige representerade partierna i maj 1988 tagit initiativ till dessas medverkan i informationen inför valet. Det framgick av yttrandet, att Kristdemokratiska samhällspartiet ej var representerat i kommunfullmäktige under mandatperioden 1986–1988. Vidare uppgavs att inget av de i fullmäktige orepresenterade partierna hade vänt sig till skolledningen och anmält intresse för att få delta i informationsarbetet inför valet. Sammanfattningsvis anförde rektor följande.

Fredrika Bremerskolan har alltid haft en hög ambitionsnivå vad gäller politisk information.

Ett omfattande samråd med de i Haninge kommunfullmäktige representerade politiska partierna har skett.

AA eller någon annan representant för KDS i Haninge har vare sig muntligen eller skriftligen kontaktat någon ansvarig på skolan.

Klaganden uppgav i sina påminnelser bl.a., att Kristdemokratiska ungdomsförbundets länsorganisation i början av år 1988 tillställt samtliga gymnasie- och högstadieskolor i Stockholms län en förfrågan och ett erbjudande om besök av någon skolinformatör från partiet under perioden från april 1988 fram till valet i september. Man hade inte fått något svar från Fredrika Bremerskolan men väl från två andra skolor i Haninge kommun. Under valrörelsen hade klaganden vid ett stort antal tillfällen förgäves sökt få kontakt per telefon med den för valinformationen ansvarige studierektorn vid Fredrika Bremerskolan. Han hade uppfattat skolans kallsinniga attityd till besök

av partiets valinformatör som en ”komplott från skolans ledning, säkert sanktionerad av skolstyrelsens ordförande”.

I PM 1989-05-09 antecknades följande:

Vid samtal med rektor CC på Fredrika Bremerskolan framhöll denne på förfrågan, att den avgörande orsaken till att KdS ej deltagit i valinformationen var, att skolan ej nåtts av någon begäran från partiets sida om att få delta. Ifall partiet hade framställt en sådan begäran skulle man ha låtit dem vara med, oaktat partiet ej var representerat i kommunfullmäktige. Grunden för denna bedömning skulle ha varit, att partiet dock är representerat i valda församlingar på åtskilliga andra håll i landet och har nått en ställning som fast etablerat politiskt parti i kommunen.

3 RÄTTSLIG REGLERING

Då klaganden hävdar att skolledningens agerande inneburit brott mot ”grundlagens rätt till yttrande- och informationsfrihet”, torde han främst åsyfta stadgandena i 2 kap. 1 § första och andra punkterna regeringsformen (RF). I dessa stadganden tillförsäkras varje medborgare gentemot det allmänna yttrandefrihet (frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor) resp. informationsfrihet (frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt taga del av andras yttranden).

Skolöverstyrelsen (SÖ) har 1981-09-16 meddelat allmänna råd rörande politiska organisationers medverkan i skolan, publicerade i SÖ-FS 1981:182. Här fastslås bl.a. att skolan skall främja demokratins gemensamma grundläggande värderingar, att dessa skall diskuteras i skolan, som skall vara öppen för att skiljaktiga värderingar och åsikter framförs, samt att konflikter mellan mål och verklighet skall belysas med material av olika slag. Rörande samverkan med organisationer utanför skolan, krav på saklighet och allsidighet samt planering innehåller Sö:s allmänna råd bl.a. följande.

I arbetet mot de mål som återgivits ovan är det naturligt att skolan samverkar med organisationer och föreningar inom och utom skolan. I första hand kan därvid samverkan med olika politiska organisationer komma ifråga. Dessa kan vara:

- politiska partier som är representerade i riksdagen, landstinget eller i kommunens fullmäktige
- dessa partiers ungdomsförbund
- övriga politiska föreningar och andra organisationer som agnar sig åt samhällsfrågor eller som arbetar tvärpolitiskt

— — —

SÖ ser det som naturligt att de politiska organisationernas medverkan i första hand sker kontinuerligt som en naturlig del av enskilda klassers och arbetsenheters arbete med olika huvudmoment i ett eller flera ämnen eller i verksamheten inom fria aktiviteter. Medverkan kan också ske i anslutning till temastudier eller koncentrationsdagar. Samverkan behöver inte alltid innebära att företrädare för organisationerna kommer till skolan. Den kan också bestå i att elever besöker organisationer för intervjuer eller på annat sätt följer deras arbete.

Elever kan också studera material som organisationer ställt till skolans förfogande. Vissa uppgifter kan också utföras som hemuppgifter.

Därutöver kan vid särskilda tillfällen medverka kompletteras med att organisationer lämnar information vid samlingar gemensamma för hela skolan eller större delar av den.

Skolan har ansvar för att samverka med politiska organisationer utformas så att eleverna får ett sakligt och opartiskt underlag att grunda sina personliga ställningstaganden på.

Ibland inträffar det att endast vissa politiska organisationer har möjlighet eller intresse att medverka i skolan. Detta får inte bli till ett hinder för samverka. Skolans lärare bör i sådana fall stimulera och hjälpa eleverna att på andra sätt i tillräcklig omfattning orientera sig om de idéer som andra organisationer företrädare, så att de kan bilda sig en helhetsuppfattning. Lärarna kan också själva lämna en sådan orientering. Strävan bör dock alltid vara att organisationer med olika åskådningar själva direkt medverkar i skolans arbete.

Skolstyrelsen – eller på dess uppdrag skollädaingen – skall enligt läroplanen för grundskolan efter samråd med lärarna ta initiativ till samverka med föreningar, bl a genom att bjuda in företrädare för dem till regelbundna diskussioner. Motsvarande möjligheter finns inom gymnasieskolan, t ex konferenser för planering av undervisningen (Sf 3:14).

4 BEDÖMNING

I 2 kap. 1 § RF garanteras de positiva opinionsfriheterna, bl. a. yttrandefrihet och informationsfrihet. Med yttrandefrihet avses ”i princip rätten att i varje situation när som helst få ge uttryck åt sin mening eller sina känslor med vad medel som helst.” (Petrén/Ragnemalm, Sveriges grundlag, 1980, s. 43.) Genom stadgandet om informationsfrihet tillerkännes medborgarna ”frihet att mottaga och aktivt inhämta information, t.ex. genom att införskaffa skrifter eller radio- och TV-mottagare. Stadgandet garanterar sålunda medborgarna handlingsfrihet, då det gäller att mottaga upplysningar, som erbjudes från olika håll. Däremot innefattar det icke i något fall skyldighet för det allmänna att lämna information.” (A.a. s.44.)

Varken yttrande- eller informationsfriheten enligt RF innefattar någon rätt för medborgarna – eller en sammanslutning av sådana – att få tillträde till en viss institution eller sluten miljö, t.ex. en skola, för att där sprida ett budskap. Inte heller följer av grundlagsstadgandet om informationsfrihet någon rätt för en avgränsad grupp av medborgare, t.ex. eleverna i en skola, att genom det allmännas (skollädaingens) försorg erhålla viss information. Således innebär inte den omständigheten, att ett visst politiskt parti – till skillnad från andra – ej inbjudits att informera eleverna i en skola, att den i grundlagen garanterade yttrande- eller informationsfriheten åsidosatts.

Skolstyrelsers och skollädaingars skyldigheter att samverka med politiska partier och andra politiska organisationer och bereda dessa tillträde till skolan för att informera eleverna framgår istället av de ovan i avsnitt 3 berörda allmänna råden från SÖ. Härutöver gäller att verksamheten skall bedrivas i

överensstämmelse med gällande läroplan. I SÖ: s allmänna råd betonas att skolan har ett ansvar för att eleverna får saklig och allsidig information, och att samverkan kan sökas med olika typer av politiska organisationer, t.ex. politiska partier som är representerade i riksdagen, landstinget eller kommunfullmäktige eller dessa partiers ungdomsförbund. Däremot uppställs inget bestämt krav på att skolledningen måste inbjuda alla i kommunen verksamma politiska partier eller deras ungdomsförbund att medverka vid information i politiska frågor. Lärarna, särskilt de som undervisar i samhällsorienterande ämnen, har ett självständigt ansvar för att den information som meddelas av organisationernas representanter kompletteras på ett sådant sätt, att kravet på saklighet och allsidighet tillgodoses.

Av utredningen framgår att skolledningen vid Fredrika Bremer skolan etablerat ett varaktigt samarbete rörande Politisk information till eleverna med de i kommunfullmäktige representerade partierna, och att man inför 1988 års allmänna val på eget initiativ inbjöd samtliga dessa att medverka genom debatter, ”valstugor” och besök av rikspolitiker. Att Kristdemokratiska samhällspartiet ej inbjöds berodde uppenbarligen på att partiet inte var representerat i kommunfullmäktige. Från skolledningens sida har man emellertid framhållit, att man skulle ha ställt sig positiv till partiets medverkan, om man hade erhållit en begäran från partiet om att få delta.

Bremerskolans uppläggning av samverkan med politiska organisationer uppfyller enligt min mening de krav som ställs i SÖ:s allmänna råd. Jag finner sålunda ingen anledning att rikta rättsligt grundad kritik mot skolledningen. Vid denna bedömning fäster jag särskild vikt vid rektors uttalande, att man från skolans sida skulle ha låtit Kristdemokratiska samhällspartiet medverka i informationen inför valet, om man nåtts av partiets begäran om att få delta, och att skolan sålunda inte ställer sig principiellt avvisande till alla önskemål om deltagande från andra partier och organisationer än dem som skolledningen själv inbjuder. Mot bakgrund av detta uttalande utgår jag från att KdS i Haninge fortsättningsvis bereds tillfälle att medverka – tillsammans med andra politiska partier – i informationsverksamheten vid Fredrika Bremerskolan, om partiet så begär.

Jag finner med hänsyn härtill ej anledning att söka utreda orsakerna till att det brev som enligt klagandens uppgift sänts från KDU Stockholms län till skolan ej synes ha nått fram till behöriga befattningshavare i skolledningen. Det är inte heller motiverat att inom ramen för detta ärende driva utredningen vidare rörande anledningen till att klaganden enligt egen uppgift ej kunde nå kontakt per telefon med ansvarig studierektor under tre á fyra dagar under valrörelsen.

Avslutningsvis må tilläggas att utredningen inte ger något stöd för klagandens antydningssvis framförda förmodan, att politiker i skolstyrelsen skulle ha agerat i syfte att sanktionera ett motstånd från skolledningens sida mot KdS:s medverkan. Jag finner ej heller belagt, att den omständigheten, att Haninge

kommun ingår i försöksverksamheten med s.k. frikommuner, haft någon betydelse för skolledningens agerande.

Med dessa uttalanden avslutas ärendet.